

Ю.Ю. Ілляшенко

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ЗАХИЩЕНОСТІ ДІТЕЙ НАЙБІЛЬШ УРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ В УКРАЇНІ ПЕРІОДУ РОЗБУДОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА (90-ТІ РР. ХХ СТ.)

У статті висвітлено ключові моменти процесу становлення та розвитку в Україні в останнє десятиліття ХХ ст. інституту соціально-правової захищеності представників наймолодшої частини українського суспільства, зокрема дітей найбільш уразливих категорій — дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей з особливими потребами, безпритульних та бездоглядних дітей.

Ключові слова: діти, соціально-правова захищеність дітей, діти найбільш уразливих категорій, діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти з особливими потребами, безпритульні та бездоглядні діти.

Проблема соціально-правової захищеності дітей набула особливої гостроти в період розбудови в Україні громадянського суспільства, адже тривалі економічні кризи, політичні та соціальні протиріччя не могли не позначитися на становищі наймолодшої частини населення нашої держави. Особливо це стосується дітей найбільш уразливих категорій, до яких можна віднести дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей з особливими потребами, безпритульних та бездоглядних дітей.

Вирішення даної проблеми є одним із першочергових завдань української держави та громадськості, оскільки визначення пріоритетної ролі дітей у соціумі, формування принципів недискримінаційного ставлення до них є найголовнішим показником демократизації суспільства та еволюціонування державної політики України у сфері дитинства.

Проблема соціально-правової захищеності дитинства постійно перебуває в полі зору українських науковців, а її специфіка вимагає ґрунтовного вивчення. Так, ряд публікацій присвячено проблемам захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки. Негативний феномен соціального сирітства набуває все більшого поширення, перет-

ворюючись на проблему загальнодержавного значення. Саме питанням соціального та правового захисту дітей, які залишилися сиротами при живих батьках присвячені праці Т. Завгородньої, [1], Н. Коровашкіної [2], Л. Волинець [3;4;5;6], І. Пеші [7], Н. Козачинського [8] та ін.

У продовження розробки теоретичних засад правової захищеності дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки, в українській історіографії з'явилися праці, присвячені питанням реалізації державних програм зі створення в Україні нових форм опіки, таких як прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу. Цих питань, зокрема, стосується дослідження А. Капської, присвячене проблемам впровадження новітніх технологій роботи з дітьми-сиротами у прийомних сім'ях з метою забезпечення індивідуального підходу до кожного з таких дітей. Також увагу автора акцентовано на соціально-правових аспектах створення та функціонування ДБСТ [9].

Значну увагу з боку українських науковців приділено вивченню питань про місце дітей з функціональними обмеженнями в суспільстві та системі соціально-правового захисту України. Цим аспектам присвячено ряд монографічних досліджень, видань Державного центру соціальних служб для молоді, Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Українського інституту соціальних досліджень. Зокрема, у праці І. Іванової особливу увагу приділено проблемам соціально-психологічного плану, з якими постійно стикаються функціонально неспроможні діти в процесі соціалізації та інтеграції в суспільне життя [10].

В колі досліджуваних проблем перебувають також негативні соціальні феномени безпритульності та бездоглядності, що стали особливо помітними в суспільстві в період трансформації та соціальних змін. Так, І. Цушка називає основні причини появи «дітей вулиці», аналізуючи виконання нашою державою статей Конвенції ООН стосовно дітей вказаної категорії, приходять до висновку про майже повне їх невиконання. Автор наголошує на тому, що лише громадські організації виконують певною мірою вимоги щодо забезпечення безпритульних дітей харчуванням та одягом [11]. В Україні постійно збільшується кількість проєктів, таких як «Діти вулиці» [12] та «Соціальна допомога дітям на вулиці» [13], спрямованих на надання допомоги безпритульним дітям та їхню реабілітацію у спеціальних психологічних центрах. Та все ж дана проблема залишається невирішеною, з року в рік її актуальність зростає.

Автор даної публікації має на меті прослідкувати окремі аспекти становлення та розвитку інституту соціально-правової захищеності дітей найбільш уразливих категорій (дітей-сиріт, дітей, позбавлених

батьківського піклування, дітей з особливими потребами, безпритульних та бездоглядних дітей) в Україні в 90-х рр. ХХ ст.

З моменту проголошення 24 серпня 1991 р. незалежності Україна стала повноправним суб'єктом міжнародного права. Отримавши можливість самостійно визначати напрями побудови своєї державності та пріоритети в політиці, парламент нашої держави задекларував приєднання до загальнолюдських цінностей і загальновизнаних принципів міжнародного права, що отримало відображення у підписанні та ратифікації ряду схвалених Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй міжнародно-правових документів, особливо в галузі прав людини. Одним із перших міжнародних документів, ратифікованих Верховною радою України стала Конвенція ООН про права дитини, яка набрала чинності для України з 27 вересня 1991 р. З цього моменту даний документ став невід'ємною складовою законодавства нашої держави. Головним засадам Конвенції про права дитини відповідають і концептуально-правові принципи вирішення проблем дитинства, сформульовані в Конституції України (1996 р.), в якій відображено світовий рівень розуміння сучасних прав і свобод громадянина.

Згідно статті 52 Конституції України «утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу» [14], що повністю відповідає вимогам статті 20 Конвенції Організації Об'єднаних Націй про права дитини («Дитина, яка тимчасово або постійно позбавлена сімейного оточення, має право на особливий захист і допомогу, що надається державою») [15,с.20]. За даними Міністерства статистики України на кінець 1997 року в нашій країні нараховувалося 39 шкіл-інтернатів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, на утриманні яких знаходилося 10723 дітей; 50 дитячих будинків системи Міністерства освіти України, в яких виховувалося 4076 дітей; 43 будинки дитини системи Міністерства охорони здоров'я України, в яких перебувало 4620 дітей. 93 % від загальної кількості цих дітей — соціальні сироти і лише 7 % — біологічні [16,с.174].

У зв'язку із загостренням проблеми сирітства, зокрема соціального сирітства, видано Указ Президента України від 17 жовтня 1997 року «Про затвердження заходів щодо поліпшення становища дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків», в якому були окреслені завдання щодо поліпшення становища дітей вказаних категорій. Зокрема, в Указі зазначено, що «діюча структура закладів державної опіки потребує вдосконалення, існує необхідність створення нових форм влаштування дітей цієї категорії. Заходи передбачають вдосконалення системи соціальної адаптації дітей-сиріт і дітей, які залишилися без

піклування батьків, розвиток сімейних форм влаштування цієї категорії дітей, захист їх майнових, житлових та інших інтересів, розширення соціально-правових гарантій неповнолітніх». Реалізація заходів, окреслених в Указі, відбувалася за такими напрямками: запобігання соціальному сирітству; поліпшення умов для розвитку, виховання та освіти дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків; створення умов для соціальної адаптації; матеріальне забезпечення; нормативно-правове забезпечення охорони прав дітей даної категорії [17].

Одним із шляхів подолання явища сирітства є усиновлення (удочеріння), яке згідно статті 101 Кодексу України про шлюб та сім'ю являє собою оформлене спеціальним юридичним актом прийняття в сім'ю неповнолітньої дитини на правах сина чи дочки [18, с.105]. Усиновлення (удочеріння) дітей-сиріт і дітей, позбавлених піклування батьків, відбувається відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 775 від 20 липня 1996 р. «Про затвердження порядку передачі дітей, які є громадянами України, на усиновлення громадянам України та іноземним громадянам і здійснення контролю за умовами їх проживання у сім'ях усиновителів». Усиновлення (удочеріння) є однією з найбільш прийнятних та сприятливих форм виховання дітей, позбавлених батьківського піклування. У правовому відношенні такі діти повністю прирівнюються до рідних дітей і мають в особі батьків-усиновителів рідну сім'ю. Усиновлення здійснюється виключно в інтересах дитини, у разі усиновлення дитини, що досягла десятирічного віку, необхідна її згода. Усиновителем може бути кожен повнолітній дієздатний громадянин. Між усиновителем та усиновленою дитиною різниця у віці повинна становити не менше 15 років. У випадку усиновлення дітей родичами різниця у віці до уваги не береться. За статистичними даними, щорічна кількість усиновлень (удочерень) в Україні на початку 90-х рр. XX ст. зросла до 7800 дітей у 1994 р., у період до 1996 р. зменшилася до 4400, а починаючи з 1998 р. знову збільшувалася й досягла у 2000 році позначки 7700 тис. [16, с.13-14].

Починаючи з 90-х рр. XX ст. в Україні активізується процес створення альтернативних державній форм опіки дітей-сиріт і дітей, що залишилися без батьківського піклування. Насамперед це стосується появи в нашій країні дитячих будинків сімейного типу (ДБСТ). Історія їхнього створення розпочалася з 5 жовтня 1988 р., коли було затверджено постанову Ради Міністрів УРСР «Про створення в республіці дитячих будинків сімейного типу». Реалізація цієї постанови набула значного поширення в 1989 р., але в 1991-1993 рр. створення ДБСТ майже припинилося, що було пов'язано з кризовою ситуацією періоду становлення української державності й, відповідно, зменшенням соці-

альних витрат на заклади такого типу. Положення «Про дитячий будинок сімейного типу», затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 27 квітня 1994 р. (зміни та доповнення у Положення були внесені постановою Кабінету Міністрів України від 17 березня 1998 р.), було спрямоване на відродження будинків сімейного типу. У ньому зазначено, що «будинок сімейного типу є пріоритетною формою турботи про дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Метою створення дитячого будинку сімейного типу є подальше посилення державної допомоги дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування, забезпечення якнайповнішого поєднання громадських, колективних і родинних форм виховання» [19, с.127]. Активізація процесу організації ДБСТ розпочалася зі створенням у 1996 р. Міністерства у справах сім'ї та молоді України. Про необхідність надання переваги даній формі утримання дітей, що перебувають в особливо складних і надзвичайних умовах, засвідчила Національна програма «Діти України», що була затверджена Указом президента України від 18 січня 1996 року [20, с.57]. А наслідком реалізації Програми розвитку дитячих будинків сімейного типу, затвердженої Наказом Міністерства у справах сім'ї та молоді від 19 листопада 1998 р., стало те, що наприкінці 1999 р. в Україні вже діяв 91 дитячий будинок сімейного типу, де мешкали й виховувалися 762 прийомні дитини [21, с. 48].

Підтвердженням подальшого розвитку процесу трансформації системи органів опіки стала поява в Україні такої нової форми опікування над дітьми-сиротами як прийомні сім'ї. Завдання створення прийомних сімей в нашій країні вперше було визначено Національною програмою «Діти України». Становлення та функціонування інституту прийомної сім'ї відбувалося в межах проекту «Трансформація державної системи інститутів піклування про дитину», реалізація якої відбувалася згідно з угодою на співпрацю між Урядом України та Представництвом ЮНІСЕФ (Дитячого Фонду ООН) в Україні.

У Постанові Кабінету Міністрів України «Положення про прийомну сім'ю» від 2 березня 1998 р. № 241 прийомна сім'я трактується як форма родинної опіки дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Це сім'я, яка добровільно взяла із закладів державної опіки від одного до чотирьох дітей для спільного проживання [22]. Становлення інституту прийомної сім'ї в Україні розпочалося з моменту підписання постанови Кабінету Міністрів України від 2 березня 1998 р. «Про проведення експерименту з утворення прийомних сімей в Запорізькій області та затвердження Положення про прийомну сім'ю» з метою створення нової форми сімейної опіки дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, забезпечення найбільш повного

захисту їх інтересів. Виконання постанови відбулося за сприяння управління у справах сім'ї та молоді Запорізької облдержадміністрації, в області були створені перші прийомні сім'ї, до яких були влаштовані як біологічні сироти, так і діти, позбавлені батьківського піклування. У відповідності з постановою Кабінету Міністрів України від 15 вересня 1999 р. «Про проведення експерименту з утворення прийомних сімей у деяких регіонах України» практика утворення таких сімей була поширена на Автономну Республіку Крим, Львівську, Одеську, Харківську області та місто Київ з метою визначення регіональних особливостей функціонування нової для України форми опіки дітей-сиріт, а також відпрацювання механізму контролю за вихованням дітей у прийомних сім'ях, надання допомоги прийомним батькам, вдосконалення правового механізму функціонування інституту прийомної сім'ї. До кінця 90-х років ХХ ст. в Україні були створені й успішно функціонували 31 прийомна сім'я (на виховання було взято 38 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківської опіки).

Одним із напрямків загальнонаціональної державної політики України є особлива увага до однієї з найбільш уразливих категорій суспільства — дітей з особливими потребами (або ж функціональними обмеженнями — фізичними чи психічними відхиленнями у здоров'ї). Про необхідність вирішення питань захисту прав дітей з функціональними обмеженнями свідчить прийняття Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (1991 р.), Національної програми «Діти України» (1996 р.), постанови Кабінету Міністрів України «Про утворення міжвідомчої комісії з питань охорони дитинства» (2000 р.).

Як свідчать дані Державного комітету статистики України, в нашій країні протягом останнього десятиліття ХХ ст. постійно прослідковувалася тенденція зростання кількості дітей з особливими потребами: у 1993 р. чисельність дітей цієї категорії віком до 16 років, які отримували соціальні пенсії, становила 93,1 тис. осіб; у 1994 р. — 104,6 тис. осіб; у 1995 р. — 115,2 тис. осіб; у 1996 р. — 120,4 тис. осіб; у 1997 р. — 126,3 тис. осіб; у 1998 р. — 134,0 тис. осіб. Тобто кількість дітей з особливими потребами зростає більше, ніж на 50 %. Але ці дані не можна вважати повними, адже певна частина функціонально обмежених дітей з тих чи інших причин не отримує соціальних пенсій, відсутні також статистичні дані щодо безпритульних дітей даної категорії. Негативним є те, що постійне збільшення в Україні кількості дітей з вадами фізичного та психічного розвитку відбувалося при постійному зменшенні загальної кількості дитячого населення (якщо в 1991 р. чисельність дітей віком до 16 років у складі населення

України становила 11,8 млн. осіб, то в 2001 р. вона зменшилася до 9,2 млн. осіб) [23,с.7-9].

Згідно Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «інваліди мають право на зарахування до вищих і середніх спеціальних закладів» [24]. Але практика свідчить, що багато дітей з функціональними обмеженнями, особливо випускники інтернатних закладів та діти з малозабезпечених сімей, які не мають змоги оплачувати навчання, відчують труднощі при вступі. Процес одержання освіти утруднюється непристосованістю транспорту та навчальних приміщень до потреб дітей з функціональними обмеженнями. На кінець ХХ ст. в Україні існувало лише 6 закладів Міністерства праці та соціальної політики, пристосованих для дітей з вадами здоров'я. Ці заклади діяли за інтернатним принципом, надаючи дітям з функціональними обмеженнями змогу отримати освіту на рівні технікуму, коледжу, ліцею, професійно-технічного училища. Але через недостатню кількість таких закладів, розташованих у різних містах країни, дана проблема залишається невирішеною у повній мірі. Також невирішеною залишається проблема працевлаштування: із майже 7 тис. дітей з вадами здоров'я, які щороку закінчують навчання у спецшколах чи навіть у вищих навчальних закладах, лише 20-25% отримують роботу [16,с.30].

Як відомо, кризові явища в усіх сферах життя українського суспільства кінця ХХ ст. спричинили також загострення проблеми дитячої безпритульності.

Згідно статті 1 Закону України «Про охорону дитинства», безпритульними є діти, які були покинуті батьками, самі залишили сім'ю або дитячі заклади опіки, і не мають певного місця проживання [25]. Лише кожна четверта з безпритульних дітей є біологічною сиротою. «Діти вулиці» — це соціальні сироти, тобто діти, батьки яких відмовилися від виконання своїх батьківських обов'язків, або були позбавлені державою батьківських прав. Близько половини безпритульних дітей походять з багатодітних сімей. Дитяча безпритульність, як правило, є наслідком бездоглядності — відсутності забезпечення сприятливих умов для фізичного, духовного, інтелектуального розвитку дитини з боку батьків чи осіб, які взяли на себе зобов'язання стосовно догляду за дитиною.

18 березня 1998 р. був підписаний Указ Президента України «Про затвердження комплексних заходів щодо профілактики бездоглядності та правопорушень серед дітей, їх соціальної реабілітації в суспільстві». Комплексні заходи стали складовою частиною Національної програми «Діти України» і були спрямовані на її виконання. Дитяча бездоглядність і правопорушення — це негативні соціальні явища, що взаємообумовлюють та взаємодоповнюють одне одного, вони є однією з причин

загострення криміногенної ситуації серед неповнолітніх, їх соціальної дезадаптації. Тому формування основ комплексного розв'язання проблем профілактики бездоглядності та правопорушень серед дітей є метою вище вказаного документу. Його ж головними завданнями є вдосконалення нормативно-правової бази, підвищення ефективності діяльності всіх суб'єктів державної системи соціального і правового захисту щодо розв'язання проблем профілактики бездоглядності та правопорушень серед дітей, їхньої соціальної реабілітації, організація теоретичних і методичних досліджень з даної проблеми, створення умов для соціальної, психолого-педагогічної, медичної, правової підтримки і реабілітації дітей з девіантною поведінкою шляхом створення мережі притулків для неповнолітніх, підготовки й підвищення кваліфікації фахівців з проблем профілактики бездоглядності та правопорушень серед дітей [26].

Таким чином, розглянувши окремі аспекти становлення та розвитку в Україні інституту соціально-правової захищеності дітей найбільш уразливих категорій (дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей з особливими потребами, безпритульних та бездоглядних дітей) періоду розбудови громадянського суспільства (90-ті рр. ХХ ст.) слід відмітити значне зростання інтересу держави до проблем дитинства. В цей час утверджується державна політика, спрямована на створення умов для якнайшвидшого соціального становлення дітей, їхньої щонайповнішої самореалізації як у власних, так і суспільних інтересах, надання для цього необхідних гарантій.

Разом з тим, зазначимо, що найбільш ефективно права дітей, особливо найуразливіших категорій, можуть бути реалізовані в Україні лише за умови позитивних змін у суспільстві (в економічному, соціальному і правовому аспектах). Соціально-правова захищеність дитини повинна не лише декларуватися офіційними документами, а й мати дієву реалізацію у сфері державної політики з питань дитинства.

Список використаних джерел

1. Опіка над дітьми в добу трансформації суспільного устрою / [Завгородня Т.К., Лисенко Н.В., Мажец Д.-К., Ступарик Б.М.]. — Івано-Франківськ — Ужгород: «Мистецька лінія». — 2002. — 152 с.
2. Коровашкіна Н.В. Соціальна підтримка дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків / Н.В. Коровашкіна // Соціальна робота з дітьми, молоддю, жінками, різними категоріями сімей: Аналітичний звіт щодо діяльності центрів соціальних служб для молоді / упорядники: Драпушко Р.Г., Толстоухова С.В., Шагохіна О.К., Шамрай Л.І. — К.: УДЦССМ. — 1999. — С. 48-58.
3. Волинець Л.С. Права дитини в Україні : проблеми та перспективи / Л.С.Волинець. — К.: Логос, 2000. — 74 с.

4. Про становище дітей в Україні за підсумками 1997 року: Державна доповідь / [Довженко В.І. та ін. (ред. кол.); Волинець Л.С., Балим Л.В. та ін.]. — К., 1998. — 150 с.
5. Соціальне сирітство в Україні: експертна оцінка та аналіз існуючої в Україні системи утримання та виховання дітей, позбавлених батьківського піклування / [Волинець Л.С., Комарова Н.М., Антонова-Турченко О.Г. та ін.]. — Український ін-т соціальних досліджень. — К., 1998. — 120 с.
6. Чи зйдуться наші долі... Реінтеграція батьків і дітей: перші кроки до усвідомлення проблеми / [авт. кол.: Волинець Л.С., Говорун Т.В., Постолик Г.І., Косаревська Л.В., Балим Л.В.]. — К., 2002. — 104 с.
7. Пеша І.В. Соціальний захист дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування (проблеми реформування) / І.В. Пеша. — К.: Логос, 2000. — 84 с.
8. Козачинський Н. Захист прав дитини в Україні / Козачинський Н., Маковой В. // Український журнал про права людини. — 2005. — № 6. — С. 5-17.
9. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) / [Капська А.Й., Безпалько О.В., Вайнола Р.Х.; загальна редакція Капської А.Й.]. — К., 2002. — 164 с.
10. Іванова І.Б. Соціально-психологічні проблеми дітей-інвалідів / І.Б.Іванова. — К., 2000. — 85 с.
11. Психолого-педагогічна реабілітація «дітей вулиці» / [за ред. І.І. Цушка]. — К.: Ніка-Центр, 2004. — 292 с.
12. Дети улицы. Что нужно знать для успешного управления проектом / Разработано Child Hope (Великобритания), издано ЮНИСЕФ, 2000. — 56 с.
13. Социальная помощь детям на улице. Исследования и методические рекомендации. Опыт проекта «Дети улицы в Украине. 1997-1998 гг.» / Издано при содействии Представительства Детского Фонда Объединенных Наций в Украине, 2000. — 80 с.
14. Конституція України. — К.: Україна, 1996. — 54 с.
15. Конвенція прав дитини // Збірник нормативно-правових актів у сфері захисту прав дітей / Представництво Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, Державний комітет України у справах сім'ї та молоді, Академія адвокатури України, Центр «Розвиток демократії», Інформаційно-методичний центр «Дебати», Жіночий консорціум України. — К., 2003. — С. 17-25.
16. Причини інституціалізації і майбутнє молодих людей, які залишають заклади державної опіки: Тематичне дослідження. — К, 2001. — 47 с.
17. Указ Президента України «Про затвердження заходів щодо поліпшення становища дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків» від 17 жовтня 1997 р. № 1153/97 // Збірник нормативно-правових актів у сфері захисту дітей / Представництво Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, Державний комітет України у справах сім'ї та молоді, Академія адвокатури України, Центр «Розвиток демократії», Інформаційно-методичний центр «Дебати», Жіночий консорціум України. — К., 2003. — С. 219-223.
18. Кодекс про шлюб та сім'ю України від 20 червня 1969 р. № 2006-7 // Збірник міжнародних правових документів, законодавчих актів і нормативних

- документів України з питань соціально-правового захисту дітей. — К., АТ «Видавництво «Столиця», 1998. — С. 83-127.
19. Постанова Кабінету Міністрів України «Положення про дитячий будинок сімейного типу» від 27 квітня 1994 року № 267 // Звід постанов Кабінету Міністрів України. — 1999. — №2. — С. 111-124.
20. Національна програма «Діти України». Затверджена Указом Президента України від 18 січня 1996 року № 63 // Притулки для неповнолітніх: статус та особливості роботи. Матеріали на допомогу працівникам притулків для неповнолітніх. — К.: НВФ «Студцентр», 1998. — С. 41-67.
21. Соціальні служби — родині: Розвиток нових підходів в Україні (перевидання) / [за заг. ред. І. М. Григи, Т. В. Семігіної]. — К., 2003. — 128 с.
22. Постанова Кабінету Міністрів України «Про проведення експерименту з утворення прийомних сімей в Запорізькій області та затвердження Положення про прийомну сім'ю» від 2 березня 1998 р. // Збірник міжнародних правових документів, законодавчих актів і нормативних документів України з питань соціально-правового захисту дітей. — К., АТ «Видавництво «Столиця», 1998. — С. 151.
23. Прийомні сім'ї для дітей-сиріт з функціональними обмеженнями // [Яременко О.О. (керівник авт. кол.), Комарова Н.М., Левін Р.Я. та ін.].— К.: Український ін-т соціальних досліджень, 2001. — 120 с.
24. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» від 21 березня 1991 р. № 875 // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1991. — №21. — С. 252.
25. Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III // Відомості Верховної Ради. — 2001. — № 30. — С. 142.
26. Указ Президента України «Про затвердження комплексних заходів щодо профілактики бездоглядності та правопорушень серед дітей, їх соціальної реабілітації в суспільстві» від 18 березня 1998 р. № 200-98 // Урядовий кур'єр. — 1998. — 27 березня. — С. 6.

References

1. Opika nad dit'my v dobu transformatsiyi suspil'noho ustroyu / [Zavhorodnya T.K., Lysenko N.V., Mazhets D.-K., Stuparyk B.M.]. — Ivano-Frankivs'k — Uzhhorod: «Mystets'ka liniya». — 2002. — 152 s.
2. Korovashkina N.V. Sotsial'na pidtrymka ditey-syrit i ditey, yaki zalyshylysia bez pikluvannya bat'kiv / N.V. Korovashkina // Sotsial'na robota z dit'my, moloddyu, zhinkamy, riznymy katehoriyamy simey: Analitychnyy zvit shchodo diyal'nosti tsentriv sotsial'nykh sluzhb dlya molodi / uporyadnyky: Drapushko R.H., Tolstoukhova S.V., Shatokhina O.K., Shamray L.I. — K.: UDTsSSM. — 1999. — S. 48-58.
3. Volynets' L.S. Prava dytyny v Ukrayini : problemy ta perspektyvy / L.S.Volynets'. — K.: Lohos, 2000. — 74 s.
4. Pro stanovyshe ditey v Ukrayini za pidsumkamy 1997 roku: Derzhavna dopovid' / [Dovzhenko V.I. ta in. (red. kol.); Volynets' L.S., Balym L.V. ta in.]. — K., 1998. — 150 s.

5. Sotsial'ne syrit stvo v Ukraini: ekspertna otsinka ta analiz isnyuchoyi v Ukraini systemy utrymannya ta vykhovannya ditey, pozbavlenykh bat'kivs'koho pikluvannya / [Volynets' L.S., Komarova N.M., Antonova-Turchenko O.H. ta in]. — Ukrayins'kyi in-t sotsial'nykh doslidzhen'. — K., 1998. — 120 s.
6. Chy ziydut'sya nashi doli... Reintehratsiya bat'kiv i ditey: pershi kroky do usvidomlennya problemy / [avt. kol.: Volynets' L.S., Hovorun T.V., Postolyk H.I., Kosarevs'ka L.V., Balyam L.V.]. — K., 2002. — 104 s.
7. Pyesha I.V. Sotsial'nyy zakhyst ditey-syrit i ditey, pozbavlenykh bat'kivs'koho pikluvannya (problemy reformuvannya) / I.V. Pyesha. — K.: Lohos, 2000. — 84 s.
8. Kozachyns'kyi N. Zakhyst prav dytyny v Ukraini / Kozachyns'kyi N., Makovey V. // Ukrayins'kyi zhurnal pro prava lyudyny. — 2005. — № 6. — S. 5-17.
9. Aktual'ni problemy sotsial'no-pedahohichnoyi roboty (modul'nyy kurs dystantsynoho navchannya) / [Kaps'ka A.Y., Bezpal'ko O.V., Vaynola R.Kh.; zahal'na redaktsiya Kaps'koyi A.Y.]. — K., 2002. — 164 s.
10. Ivanova I.B. Sotsial'no-psykholohichni problemy ditey-invalidiv / I.B. Ivanova. — K., 2000. — 85 s.
11. Psykholoho-pedahohichna reabilitatsiya «ditey vulytsi» / [za red. I.I. Tsushka]. — K.: Nika-Tsentr, 2004. — 292 s.
12. Dety ulytsy. Chto nuzhno znat' dlya uspeshnoho upravlennya proektom / Razrabotano Child Hope (Velykobrytanyya), yzdano YuNYSEF, 2000. — 56 s.
13. Sotsyal'naya pomoshch' detyam na ulytse. Yssledovannya y metodycheskye rekomendatsyy. Opyt proekta «Dety ulytsy v Ukrainy. 1997-1998 hh.» / Yzdano pry sodeystvyy Predstavytel'stva Det skoho Fonda Ob'edynennykh Natsyy v Ukrainy, 2000. — 80 s.
14. Konstyutsiya Ukrainy. — K.: Ukrayina, 1996. — 54 s.
15. Konventsiya prav dytyny // Zbirnyk normatyvno-pravovykh aktiv u sferi zakhystu prav ditey / Predstavnytstvo Dytyachoho fondu OON (YuNISEF) v Ukraini, Derzhavnyy komitet Ukrainy u spravakh sim'yi ta molodi, Akademiya advokatury Ukrainy, Tsentr «Rozvytok demokratiyi», Informatsiyno-metodychnyy tsentr «Debaty», Zhinochyy konsortsium Ukrainy. — K., 2003. — S. 17-25.
16. Prychyny instyutsializatsiyi i maybutnye molodykh lyudey, yaki zalyshayut' zaklady derzhavnoyi opiky: Tematychno doslidzhennya. — K, 2001. — 47 s.
17. Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro zatverdzhennya zakhodiv shchodo polipshennya stanovyshcha ditey-syrit i ditey, yaki zalyshylysia bez pikluvannya bat'kiv» vid 17 zhovtnya 1997 r. № 1153/97 // Zbirnyk normatyvno-pravovykh aktiv u sferi zakhystu ditey / Predstavnytstvo Dytyachoho fondu OON (YuNISEF) v Ukraini, Derzhavnyy komitet Ukrainy u spravakh sim'yi ta molodi, Akademiya advokatury Ukrainy, Tsentr «Rozvytok demokratiyi», Informatsiyno-metodychnyy tsentr «Debaty», Zhinochyy konsortsium Ukrainy. — K., 2003. — S. 219-223.
18. Kodeks pro shlyub ta sim'yu Ukrainy vid 20 chervnya 1969 r. № 2006-7 // Zbirnyk mizhnarodnykh pravovykh dokumentiv, zakonodavchykh aktiv i

- normatyvnykh dokumentiv Ukrainy z pytan' sotsial'no-pravovoho zakhystu ditey. — K., AT «Vydavnytstvo «Stolytsya», 1998. — С. 83-127.
19. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Polozhennya pro dytyachyy budynok simeynoho typu» vid 27 kvitnya 1994 roku № 267 // Zvid postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy. — 1999. — № 2. — S. 111-124.
20. Natsional'na prohrama «Dity Ukrainy». Zatverdzhena Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 18 sichnya 1996 roku № 63 // Prytulky dlya nepovnolitnikh: status ta osoblyvosti roboty. Materialy na dopomohu pratsivnykam pryulkiv dlya nepovnolitnikh. — K.: NVF «Studtsentr», 1998. — S. 41-67.
21. Sotsial'ni sluzhby — rodyni: Rozvytok novykh pidkhodiv v Ukraini (perevydannya) / [za zah. red. I. M. Hryhy, T. V. Semyhinoyi]. — K., 2003. — 128 s.
22. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro provedennya eksperymentu z utvorennya pryomnykh simey v Zaporiz'kiy oblasti ta zatverdzhennya Polozhennya pro pryomnu sim"yu» vid 2 bereznya 1998 r. // Zbirnyk mizhnarodnykh pravovykh dokumentiv, zakonodavchykh aktiv i normatyvnykh dokumentiv Ukrainy z pytan' sotsial'no-pravovoho zakhystu ditey. — K., AT «Vydavnytstvo «Stolytsya», 1998. — С. 151.
23. Pryyomni sim"yi dlya ditey-syrit z funktsional'nymy obmezhennyamy // [Yaremenko O.O. (kerivnyk avt. kol.), Komarova N.M., Levin R.Ya. ta in.].— K.: Ukrainy's'kyi in-t sotsial'nykh doslidzhen', 2001. — 120 s.
24. Zakon Ukrainy «Pro osnovy sotsial'noyi zakhyshchenosti invalidiv v Ukraini» vid 21 bereznya 1991 r. № 875 // Vidomosti Verkhovnoyi Rady URSR. — 1991. — № 21. — S. 252.
25. Zakon Ukrainy «Pro okhoronu dytynstva» vid 26 kvitnya 2001 r. № 2402-III // Vidomosti Verkhovnoyi Rady. — 2001. — № 30. — S. 142.
26. Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro zatverdzhennya kompleksnykh zakhodiv shchodo profilaktyky bezdohlyadnosti ta pravoporushen' sered ditey, yikh sotsial'noyi rehabilitatsiyi v suspil'stvi» vid 18 bereznya 1998 r. № 200-98 // Uryadovyy kur"yer. — 1998. — 27 bereznya. — S. 6.

Стаття надійшла до редакції 10.07.2013 р.

Ю.Ю. Ильшенко

История становления и развития института социально-правовой защищенности детей наиболее уязвимых категорий в Украине периода развития гражданского общества (90-е гг. XX ст.)

В статье освещены ключевые моменты процесса становления и развития в Украине в последнее десятилетие XX в. института социально-правовой защищенности представителей самой младшей части украинского общества, в частности детей наиболее уязвимых категорий -

детей-сирот, детей, лишенных родительской опеки, детей с особыми потребностями, беспризорных и безнадзорных детей.

Ключевые слова: дети, социально-правовая защищенность детей, дети наиболее уязвимых категорий, дети-сироты, дети, лишенные родительской опеки, дети-инвалиды, беспризорные и безнадзорные дети.

Ilyashenko J.

History of development of institutions of social-legal protection of the most vulnerable groups children in Ukraine period strengthening civil society (90 's of the XX century)

The article highlights the key points of the process of formation and development in Ukraine in the last decade of the twentieth century. Institute of social and legal protection of the youngest members of Ukrainian society, especially the most vulnerable groups of children - orphans and children deprived of parental care, children with special needs, homeless and neglected children.

The problem of social and legal protection of children has become particularly acute acquired during the development of civil society in Ukraine, because prolonged economic crisis, political and social contradictions could not affect the position of the youngest part of the population of our country.

Having examined some aspects of the formation and development of Ukraine Institute of social and legal protection of children most vulnerable groups period of civil society (90's of the XX century) it should be noted a significant increase in the interest of the state to the problems of childhood. At this time asserted state policy aimed at creating conditions for the rapid social formation of children, its full of self-realization as their own and the public interest to provide for the necessary guarantees.

Key words: children, socio-legal protection of children, the children most vulnerable, orphans, children deprived of parental care, children with special needs, homeless and street children.